

ENERIKA: JEDAN OKVIR, VIŠE SLIKA

Započeti priču o slikarici i pjesnikinji ENERIKI BIJAČ, značilo bi pronaći dovoljno prostran, višenamjenski okvir za nekoliko portreta, budući da je riječ o takvoj ličnosti: sistematičnoj i radoznoj, upornoj, educiranoj, koja nije zakopala svoje talente, već ih je slobodno pustila u svijet, da oplemeni i osobnu svakodnevnicu, ali i duhovni prostor u mjestu gdje boravi. Srećom po nas, to je srce Podravine, dična i stara Koprivnica, u koju Enerika donosi dah juga, stalno palucanje jedne sunčane zrake, ulovljene u djetinjstvu i mladosti, a koja može probiti kroz rječne magle i tmurila, kadgod se pokrene velika energija imaginacije, koja krase ovu umjetnicu. Podražljivost i prijemčivost na sva prostorna kretanja, osjetljivost na boje i plasticitet okruženja, podjednako će formirati njenu duhovnu mapu, kao i uronjenost u zajednicu, jezik, običaje, presudne za zrele godine i “savijanje gnijezda” pod podravskim nebom.

Njena poezija od početka je nosila osobni pečat: izravnost, iskrenost, ponekad trag oporosti, kao od kupinova vina, i naglašenu refleksivnost i meditativnost, koja će tek kasnije, možda poslije zbirke ŠKOLJKA (2003.) postepeno ustupiti mjesto liričnosti. Kao da je težila sažetom definiranju, imenovanju stvari, tražeći preko *sitnica* put do cjeline, i odlučujući se da kroz ekonomiju izraza dođe do najviše providnosti značenja. Neke su pjesme, nesumnjivo, bile istraživanje “općih mjesta” i pokušaj intimističkog naslanjanja k uhu čitatelja, no kasnije će na red doći gušće sito i semantičko prosijavanje jakih riječi i metafora, koje traže zahtjevniju čitateljsku praksu. Tako u svojoj trećoj zbirci PUT (1998.) rezolutno zagovara (i pronalazi) pjesnički prolaz u “*korijen / u jezik moj od iskona / koji bi da je/ sušti sklad*”. Na taj se način objavljuje poetički *Credo*: pjesnikovanje je način uspostavljanja harmonije, sredstvo samoucjeljenja, veza s prošlošću i tradicijom, područje gdje se “ispravlja” kosina i zaokružuje okrhnutu cjelina nekog zbiljskog događaja, gdje najbrže zarasta popucan ljubavni šav, i konačno, gdje *govor ljepote* može nadjačati svu onu “buku i bijes”, dopiruću s uzavrele životne pozornice. A sve je to moguće, jer se poetska stvarnost postavlja kao suštinski ravnopravna zbiljnosti i moć metafore je demijurški neupitna. Pjesnikinja stoga zaključuje: “*Pjesma je veća. / U pjesmi mogu biti. I jesam*”.

Čini nam se da osobitu pozornost zaslužuje njena zbirka ŠKOLJKA (2003.) koja referira na poznato Valeryjevo djelo, a motivski se strukturira u zavojitim slojevima, baš kao i odabrani arhetip. Već je primijećeno (u slučaju velikog fran-

cusnog klasika) da je školjka simbol glave /lubanje, središta našega umovanja i rasuđivanja. Stoga autorica traži “*energiju početka*”, i potom “*energiju sveukupnosti*”, raščinja i istražuje, potiče svoju znatiželju, ugađa mašti, i stvara poveznicu između dva modrila - morskog i nebeskog - kako bi istražila spregu zbiljskog i nevidljivog, po metodi koju će sama definirati: “*Uvećavam sve što ne vidim-smanjujem to što vidim*”. Sebe, kao misleću jedinku, postaviti će u središte pojavnoga, tražeći *zvjezdanu grivnu* negdje u svemirskoj zavojnici, a nadasve, u tom međuprostoru, *zeleni trag života, zelenu magiju*, to “prvo zlato prirode”, kako ga imenuje Frost, a koje je zanjedrilo i ujezgrilo život na našoj jedinjoj Zemlji.

Njena je igra sa školjkom zapravo vrhunska vježba ozvučavanja, kad se šum zarobljen u školjki, raspoznatljiv gotovo svakom uhu, pretvara u slogove i riječi, čujne samo nekima, odabranima i uvježbanima za oslušivanje Poezije. Svaki izvorni, darovani i pronađeni stih, pri tom je kruna školjke i razlog njenog postojanja-biser, nenaplativ za pjesnika. No, može bitno je to i vježba kontemplacije, usredotočenosti na jedan odabrani objekt, baš kako zaključuje fenomenolog Bachelard: “Ali čak i prazna školjka, poput praznog gnijezda, navodi na sanjarenje o osamljenoj skrovitosti.”

U zbirci SAMO JE BESKRAJ KRAJ (s podnaslovom VIDIK SA ZAVALE), Enerika će se okrenuti mjestu koje svatko od nas ponajbolje poznaje i osjeća, jer je upravo tamo “najsličniji sebi”. Našu prirodu, temperament i karakter, uvelike određuje zemlja od koje su nas “umijesili”, podnebesje, klima, vegetacija, mirisi, prve boje i specijalni odnosi s kojima smo se sretali u doba odrastanja. Nekome su njegova “*golotinja i bosotinja u nesklonom krajoliku*” draži od svih blaga svijeta, jer tek tada znade cijeliti dobivene darove, kad prođe školu suzdržanosti i neimaštine. Kao što bi to Ladan rekao, ovdje su pronađene “riječi visoke frekvencije”, kojima se izražava ontološka veza bića i krajolika, kao jedno od općih, no neizostavnih mjesta europske poezije. U formalno-poetičkom smislu, riječ je o pjesmama u prozi, omiljenoj formi jednoga Ujevića ili Dragojevića, između ostaloga. Takva forma u načelu ima i esejističkih natruha, pa se naglasak pomiče od opažajnog prema introspektivnom i obratno, dajući tekstu osobitu intelektualnu dinamiku i onu vrstu “preklopljenosti” o kojoj govori Valery: “Ali stotinu božanstvenih trenutaka ne izgrađuje pjesmu, koja je neka vrsta neprekidnoga rasta i kao nekakva figura u vremenu; a prirodna pjesnička činjenica samo je izuzetno preklapanje u neredu slika i zvukova, koji se javljaju uhu”.

Godine 2006. dolazi knjiga U MOGUĆEM KRAJOLIKU, koja povezuje dvije umjetničke relacije: poeziju i slikanje na svili, što se u rečenom slučaju preklapilo kao dvije ruke u jednom krilu. Ovdje ljevica znade što radi desnica, inzistirajući na korelaciji i korespondenciji dvije suptilne materije - slikarske i pjesničke. Iako može biti *žedna kraj vode i u mnoštvu sama*, pjesnikinja nalazi razlog za budući dan

u širenju i rasprostiranju svojih kreativnih moći, zaključujući: *Slova/ samo slovakam.../ u tragu/ sričem.../ na papiru ih sastavljam. / I dišem.* U jednom platonskom smislu, dakle, pojam umjetnosti znači “proširivanje svijeta a da se ne izađe iz nje-ga”. Svijet je obuhvatljiv riječima, progledljiv okom, osvojiv odvažnim srcem. No, ako nas naša mudrost iznevjeri, hrabrost ne podrži, a snaga ne pretekne, ljubav će uvijek ostati *središnjim mjestom*, razlogom da dočekamo novi dan i domahnemo dolazećem vremenu. Ona je naša *vita activa*, koja *omlađuje, premošćuje potrošivost, ne uvažava godine, postaje znak prepoznavanja.* U razgovoru s elementima, u opuštanju u *ljetni đir*, u ekstatičnom imenovanju bilja, valova, svjetlosti, pokreta, vidljivih i nevidljivih tropizama, mediteranska duša naše pjesnikinje ponavlja onaj zanos cvrčka na čvoru crne smrče, zasipa nas žarom sunca i prštavim mlazom vode, animira i energizira, dobacujući stih kao bumerang u pravcu naše inertnosti, mlakosti i mlitavosti, te *ustajale misli*, nespremljene da istražuje numinoznu podstavu stvarnosti. Ona to, međutim, čini s ljubavlju i u ime ljubavi, strpljivom metodom koju nam je opisala u pjesmi VIII iz ciklusa *Ab ovo*: “*I voda i vatra, i zrak / i zemlja-/ čitava okruglasta Cjelina-/ beskrajna punina.../ što se stalno mota/ oko mojih ruku. / Jagodicama prstiju / dotičem njenu / auru.../ listam poderane stranice, / stalno usklađujem- / u nove korice slažem... / // Ljubavlju mojom već / izgrizene- i umorne/ od te ljepote-/ sloboda koja me veže-/ dok sklapam oči / pred dolaskom budućeg/ dana.*

Svaka rijeka teži svome moru

Pred nama je njena najnovija stihozbirka, nazvana (znakovito) RIJEČ DO RIJEČI, baš kako i priliči jednoj izbor-zbirci, presjeku kroz stvaralački opus. I premda joj prethodi šest drugih i solidan prozni opus, čini nam se da bi valjalo gonetati trag *unatrag*, kao po onoj još neugaženoj Frostovoj stazi koja vodi kroz šumu, a koju pjesnik bira, jer je izazovnije, teža i neizvjesnija od prve, mnogo puta prijeđene i prokušane. Doista, ona to i pritvrđuje izriječkom: “*Tražim u riječima put taj / nevidljivi, / ponad svega...*”. Pa kad bismo poput nekog književnog knjigovođe zbrajali znakove i lomili metafore, našli bismo upravo to: dojam kretanja, koraka, pohoda i prohoda, premjeravanja zemljovida, uranjanja u točke nebosklona, traženja one druge, metafizičke stvarnosti, gdje “*Tvoje kraljevstvo nebeski je više pouzdano, / negoli s ove strane*”, ili pak, na drugom mjestu, još eksplicitnije i vizuelno pamtljivije: “*prelit ću se preko ruba i usnuti. / Ni prstom neću maknuti*”. Impresionira lakoća, kojom to pjesnikinja čini: ne iznoseći pred nas breme svojih tegoba, ne bivajući opterećena velikim uspjehom, ne tražeći našu pozornost za svjetluca-nje “svračjega plijena” iz nećijih tuđih poetika, već jednostavno: umješno nas (u) vodeći u pjesnički dijalog, u intimna pretakanja i preklapanja, gdje se trenutci i zbivanja očuđuju, da bi postali pjesničkom činjenicom: “*Na broju sedam / jutro*

se prelijeva, / jutri se svjetlost: tragovi, darovi, / ljubavi i ine ludosti. Opet/ isti-čisti akvamarin”.

U međukoričju ove knjige opet je mnogo svjetlucavih stihova, mudrih, aforističnih, gipkih i slikovitih, čak do te mjere, da nam se čini, kako bi sama pjesnikinja rekla, da *slapimice* teku, kad ne bismo znali onu Eluardovu istinu: *Koliko za pjesmu treba jada proći...* Naime, pisanje je uvijek hrvanje s anđelom, bilo da se on zove nevoljkost, melankolija, trošnost, skepsa, ranjivost, unutrašnja zakočenost ili vanjska blokada. Pjesme ne nastaju usput, a duh (prividne) lakoće ima svoju cijenu, u mnogim domišljanjima, traženjima, nemirima i pokušajima, koji se kod uvježbana autora ne vide, baš kao ni skele nakon dovršetka građevine. Suzvučja, asonance, mali preskoci i namjerne rimarijske podudarnosti, ovdje djeluju osvježavajuće, baš kao i mnoge učinkovite kovanice, kojima je naša školovana i meritorna pjesnikinja posebice sklona. U njenim lagano razvedenim, rastresitim stihovima, nagnutim prema poanti, gotovo se redovito nađe još jedna takva jezgra jezikotvorne igrivosti, poput : *“O, Bože, i vatra si i voda, / neispisiva, neistjeciva...”* ili *“U šušuru žedna voda / evo / usapljenja teče čelom / spontano u djelo”.*

Usudili bismo se (uvjetno) imenovati ove stihove “parafluvijalnim” jezičnim tijekom, budući da rijeke bitno određuju pjesničko biće i osjećaj za jezik. U Enerikinju slučaju, tu protočnost, tečnost i žuboravost, odredile su Neretva i Drava, vodožile njena dva zavičaja. Stihovima im se odužila i uzvisila ih, dajući svome pjevanju diskretan, a ipak jasno raspoznatljiv, rečeni “vodeni žig”. I ona sama navodi čitatelja na tu snažnu emotivnu vezu, u pjesmi SPOJENO, spominjući kako su nevidljivim pomakom *“zablistala neretvanska vrela, / rastvorila se vrata / neba”*, da bi potom, posve prirodno, poantirala pjesmu sa *“pune mi oči- / dravska voda široko, dubokim / gazom roni. U potiljku”.*

Voda, kao pratvar i element u kome je ponikao život, najfrekventniji je Enerikin stvaralački znak. Invenciozno i pobudljivo, ona će je nazvati *svojom življenicom*, posvetivši toj jednoj početnoj kapi, cijeli jedan ciklus, i opažajući u njoj znak demijurške ruke, (*Njegov znamen*) koja stvara svijet. Pridružimo ovdje još i učestalu sliku broda, koji na simboličnom planu (kao stanoviti eufemizam barke) može označiti novu kolijevku, ili utočište pred strastima i burama života, te u konačnici složene simbologije, može postati i sredstvom prijelaza, kojim se dohvaćamo druge obale. Dakle, pomnim se odabirom slika i simbola, u stihobirci Enerike Bijač sažima cjelokupno životno iskustvo, od djetinjstva do zrele dobi, i kroz izmirujući, ozaren pogled realizirane ličnosti, daje nam jedan kozmološki izvod o moru (kojemu sve rijeke smjeraju) i sebi, koja prilazi svom zakonitom ušću: *“-sama/ pred morem / sklopljenih očiju: / sol, modrina, tišina, dubinal sve plima, / pretapa se u red svemira”.*

Usprkos jednostavnosti izričaja, stihovi Enerike Bijač nisu prozirlljivi nestrpljivom čitatelju, već traže tišinu i pomnju, da bi pali na plodno duhovno tlo. Na-

meće nam se usporedba polumračne sobe, u koju meko utječe jutarnja svjetlost, otkrivajući najprije bridove i rubove, gabarite i raspored, pa tek potom fine detalje predmeta oko nas. Tako se i njena lepeza širi, idući od *svjetlosti* sve do *bijelog plamena*, i osvjetljavajući zakutke bića, te pokušavajući svekolikost pojavnog i misterij onostranog uhvatiti u semantičku klopku i sažeti u Riječ. Velik je to zadatak, pjesnički krajnje izazovan, no ova je knjiga – možda doista vršna u dosadašnjem opusu - kompetentan odgovor na pitanje *čemu pjesnici u oskudna vremena*, i čemu pjesnici uopće, ako smo odlučili živjeti u svijetu odvrćenom od Boga.

U svakom slučaju, riječ je o knjizi ozbiljnoj, mudroj i neophodnoj, baš iz razloga koji se navode u proslavnoj pjesmi TRAG: *“Spokojno oslonjena slušam / rastvoren u riječi Vječnosti glas, / nebesa što granaju / svojim meandrima pod olovkom / na papiru samo trag: / u riječi se sastavljam, rastem / i nestajem u isti mah”*.

Domahivanje svilenom zastavom

Likovni rad Enerike Bijač višekratno je laskavo ocijenjen od kritike i publike, budući da se doista radi o atraktivnosti medija i izraza. U podlozi je svila: meka, lepršava, podatna, ženstvena, samodostatna, jer i kao darovani komadić materijala ispunjava svoju funkciju - u dodiru s kožom stvara senzualnu spregu, uljepšava i daje osjećaj odmaka od svega grubog, robusnog i prostačkog. Svila je kao ružina latica i list nošen vjetrom, kao mjesečinom istkana himerička materija, koja opstoji izvan oluje i nereda, u ozračju lijepog luksuza, kojemu se predajemo kad smo sami, siti, podmireni, u skladotvornom suglasju sa svime, i po nama pada kiša milosti, pa smo, verlainiovski kazano, dobrovoljno zatočeni u mladenačkoj priči zaljubljenih, gdje “Njine bluze-svila fina, / njine halje lelujave, / otmjenost i radost njina / i gipke im sjene plave, / u zanosu sve to plovi / s rujnom Lunom iz visina....

No, pogrešno bi bilo vjerovati da je ovdje riječ o banalnom ukrašavanju - rasutim cvjetićima, dopadljivim šarama, imitativnim geometrijskim uzorcima, ili bilo čemu što ulazi u pojam konfekcijske ponude i komercijalnog proizvoda. Malo je tu slučajeva i prepuštanja pigmentu da “odradi svoje”, a mnogo više artikuliranog slikarskog poteza, koji predočava florealni, sakralni ili apstraktni motiv, po unutrašnjem raspoloženju umjetnice. Možda je najsretnije pronađen jedan naslov njene izložbe: VAL I PJENA, pri čemu val, plamen i magla stoje na razini ekvivalenta, a uranjanje u njih simbolizira “raskid s uobičajenim životom: zbit će se korjenita promjena u nazorima, gledištima, ponašanju i egzistenciji.”

Pjena pak, predstavlja onaj nepostojani vrhunac svega lijepoga, srh, treptaj, trenutak, za koji ne postoje jamstva da je bio i zbio se, već postoji samo naše sjećanje, da je preko duše i oka prošlo nešto veće od nas, rušilačko i božansko, ali i ljudsko poput oluje, koja nas je pročistila i nadahnula, osvijestila spoznaju da postoji bu-

ran, uzbuđljiv i strastven život, neuhvatljiv kalupom, okovom ili knutom.

I tako nam Enerika maše svojim svilenim zastavama, obilježenim znakom masline, vala, izvora, slapa, krajolika, oblaka, vodencvijeta, lavande, lopoča, poljskih buketa, stabala, lađi s jedrima i bez njih, mrtvih priroda s voćem i florom, ili naprosto, spiralnih, kružnih i vretenastih oblika, koji sugeriraju tajanstvenu “sve-mirsku zavojnicu”, po kojoj je sve postalo. Od nostalgičnih jablanova i čempresa na rodnom kamenjaru, do rukavaca Drave i tužnih vrba, po osi od svjetla i kosini od sjene, njezina ruka klizi, ispisujući jezikom znakovlja ono, što su stihovi već rekli i čemu su utrlji put. Kao što u pjesništvu vješto i lako operira slikama, tako se u slikarstvu zaogrće plaštom liričnosti, imanentnom istančanoj tehnici akvarela. Osvježit će nas i obasjati bojama: ljubičastom, tirkiznom, modrom, ružičastom, mutnozelenom, srebrnastobijelom.

Spojene sve zajedno, prelivene u imaginarnom kaleidoskopu, one su satkale “pjesmu milosti svemira”, dragu našem oku i uhu.

A kad bismo izbor morali svesti na jednu, amblematsku i ključnu boju, bila bi to *ljubičasta*, “boja umjerenosti, sačinjena od jednaka omjera crvenog i plavog, boja vidovitosti i promišljena čina, ravnoteža između zemlje i neba, čula i duha, strasti i razuma, ljubavi i mudrosti, (prema Rječniku simbola). Ta će boja odlično funkcionirati u dekorativnoj kombinaciji šala na slamnatom šeširu, u prikazu nježnog cepelinskog cvijeta otvorenih latica u sivkastoj stijeni, ali i kao jedna od ključnih tonova u pasionskom ciklusu, gdje se Kristova muka iskazuje u spoju ktonskog crvenog i nebeskog plavog, odnosno, “to je krug periodičnog obnavljanja, budući da za smrću i sublimacijom slijede ponovno rađanje i reinkarnacija”, navodi nam isti izvor.

Kako to ispravno primjećuje jedan od njenih pogovarača, kod Enerike Bijač uočljiv je “stalni tragalački nerv - za istinom i ljepotom”, ali i jedna fina, urođena crta esteticizma, koji teži oplemeniti okružje, ohrabriti neodlučno oko, svratiti pozornost na pravilnosti, razmjer i harmoniju u prirodi, gdje se autorica neprestance nadahnjuje i nalazi kreativni poticaj za otvaranje kutije s bojama, te tajanstvene “magične špilje”, iz koje izadoše čuda vizualnih umjetnosti kroz stoljeća. Godine kao da nisu ništa promijenile u njenom entuzijazmu, niti donijele zamor, oporost, rutinske multiplikacije motiva i postupaka. Naprotiv, u zrelosti i zenitu svoga stvaralaštva, ona može lagodno ustvrditi da je kao dragi nam talijanski pjesnik nad svakom stranicom i započetom slikom oćutjela onaj uzvišeni momenat egzaltacije, sadržan u stihovima: “Sutra ćemo otvoriti naranču / svijet naranču u zelenom sutra” (B. Cattafi).

S povjerenjem i veseljem danas možemo i mi kušati od tih plodova, ubranih i otvorenih Enerikinom rukom.